

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΙΔΡΥΘΕΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΠΡΟΨΙΑ, ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΞΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΛΑΧΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΔΕ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ
ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ
ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ,

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΟΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΚΟΝΤΟΠΑΝΟΥ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΒΡΑΒΕΥΘΗ ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
ΕΝ ΤΗ, ΙΕΡΑ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ

ΕΤΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ
1936

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΤΟ ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑΪ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ

Ὑπὸ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Α. ΜΕΡΤΖΙΟΥ

Ἀφιερῶνται τῇ ἱερᾷ μνήμῃ
τῶν δειμνήσιων γονέων μου
Δημητρίου καὶ Ἀγγελικῆς

«Οὗτοι λείψανα τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν
ἀφαιρεῖται χρόνος· ἃ δ' ἀρετὰ καὶ
θανοῦσι λάμπει». (Εὐριπ. Ἀνδρομ.
στ. 775/778).

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Μετὰ τὴν περὶ Γλυκίων μονογραφίαν, ἀπὸ τὸν προσηρτημένον τῆς ὁποίας Κατάλογον παρήλασαν, ὡς ἐν κινήματογραφικῇ ταινίᾳ, οἱ παλαιοὶ Ἑπειῶται διδάσκαλοι καὶ λόγιοι, ἰδοὺ σήμερον παραδίδομεν εἰς τὴν δημοσιότητα, συνφθὰ τῇ ὑποσχέσει, τὸ λοιπὸν ἐν Βενετία ἀποκαλυφθὲν Ἑπειρωτικὸν Ἀρχεῖον. Καὶ ἀρχίζομεν ἀπὸ τὰς διαθήκας τῶν εὐεργετῶν καὶ τινῶν ἄλλων, ἃς καὶ παραθέτομεν ἐν πιστῷ ἀντιγράφῳ, εἰς τε τὸ ἀρχικὸν κείμενον καὶ ἐν μεταφράσει, μετὰ τινῶν ἐπεξηγηματικῶν ὑποσημειώσεων καὶ ἐνίων συντόμων βιογραφιῶν. Ἄπασαι αὗται αἱ διαθήκαι — δέκα καὶ ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν — πρῶτην ἄνω φορὰν — πλὴν μᾶς — ἔρχονται εἰς φῶς καὶ ἐν τῇ δλότητί των¹.

Καὶ ἀπλῆ τούτων ἀνάγνωσις μᾶς ἀποκαλύπτει τὸν φλογερὸν πατριωτισμὸν ποῦ ἐθέρμαινε τὰ στήθη τῶν δειμνήσιων τούτων ἀνδρῶν. Καίτοι ἔξω ἐκ Βενετίας, τὴν τότε μεγαλοῦπολιν τοῦ πλούτου καὶ τῆς χλιδῆς, ἐν τούτοις δὲν ἐλησμόνουσαν τὴν ὑπὸ τὸν ζυγὸν στέγουσαν γενέτειράν των καὶ τὰς πολυειδεῖς τῆς ἀνάγκης.

Ἄπὸ τοῦ Ζώτου Τζιγαρά τοῦ Πρωτοσπαθαρίου, ὅστις ἀποθνήσκων τῷ 1599 κληροδοτεῖ διάφορα ποσὰ ὑπὲρ τῶν Μονῶν Ἰωαννίνων καὶ Ἁγίου Ὄρους καὶ ῥητὴν ἀφήνει ἐντολὴν γὰ ὑπανδρευθοῦν μόνον Ἑλληνας αἱ τέσσαρες θυγατέρες του, μέχρι τοῦ Ἐπιφανείου Ἡγουμένου καὶ Μάνου Γγιόνμα, τῶν δύο τούτων πρώτου μεγέθους ἀστέρων, ποῦ λάμπουν ὡς τεράστιοι ἀδάμαγτες ἐπάνω εἰς τὸν Ἑπειρωτικὸν καὶ τὸν τοῦ κλεινοῦ Ἄστεως

1) Πλὴν τῆς τοῦ Ζώτου Τζιγαρά, ἦν μετὰ τινῶν παραλλαγῶν ἐδημοσίωσεν ὁ Legrand.

2) Ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἐν τῷ ΙΒ'. Κεφαλαίῳ δημοσιευομένης ἀλληλογραφίας, καὶ τότε ἐν Ἰωαννίνοις δὲν ἐγνώριζον εἰμὴ ἀποσπάσματα τινα τῶν διαθηκῶν.

ορίζοντα, τῶν ἰδρυτῶν, λέγομεν, τῶν περιφήμων ἐν Ἰωαννίνοις καὶ Ἀθήναις Σχολῶν ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξεπήδησαν οἱ διδάσκαλοι σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ μεγάλου φιλανθρωποῦ Πάνου Ἱερομνήμονος — τοῦ ἀρχοντος κτθ Πάνου διερμηνέως τοῦ Μεγάλου Βεζύρου καὶ λογίου — τοῦ ἐνισχύσαντος διὰ τῆς διαθήκης καὶ τὰς ἐν Ἰωαννίνοις Σχολὰς, μέχρι τοῦ εὐπατριδίου Νικολάου Καραγιάννη, καὶ τούτου ἐπίσης εὐεργέτου, καὶ ἀπὸ τῶν μεγαλωνύμων Ἀδελφῶν Μαρούτζη-Λάμπρου καὶ Σίμωνος — ἐτέρων ἀκτινοβόλων ἀστερισμῶν εἰς τὴν πλειάδα τῶν εὐεργετῶν, οἵτινες καὶ τρίτην ἰδρυσαν ἐν Ἰωαννίνοις Σχολὴν καὶ ἐτέραν εἰς Ἀμφισσαν (Σάλωνα) καὶ ὧν οἱ ἀπόγονοι, ἐπαυξήσαντες τὴν κληρονομηθεῖσαν περιουσίαν, εἰς τοιαύτην ἐφθάσαν ἀκμὴν ὥστε νὰ τιμηθοῦν μὲ τὸν εὐγενῆ τίτλον τοῦ Μαρκησίου καὶ νὰ θανείσουν -- κατὰ τὴν βεβαίωσιν Ἰταλοῦ συγγραφέως — τὴν Ἀυτοκράτειραν πασῶν τῶν Ρωσσιῶν Αἰκατερίνην τὴν Β', πολυειδῶς δ' ἀφ' ἐτέρου — κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πουκεβίλ — ἐνίσχυσαν τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ Σουλίου, τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Παργασσοῦ, μέχρι τοῦ Σπύρου Ρίζου τοῦ ἰδρύσαντος τὴν ἐν Δελβίνῳ Σχολὴν, καὶ ἀπὸ τοῦ Δημητρίου Κερασάρη μέχρι τοῦ Παναγιώτου Χατζηνίκου καὶ τοῦ ἐξ Ἀργυροκάστρου Χατζηλιόντα, δὲν εἶναι παρὰ μίαν σειρὰ συνεχῆς μεγάλων φιλανθρωπῶν, ἀπαραμίλλων ἀλτροῦσιτῶν, ἀκραιφνῶν ἐλλήνων

Καὶ ποῖος ἐξ αὐτῶν λησμονεῖ ἐν τῇ διαθήκῃ του τοὺς ἐν τῇ γενετείρᾳ ἀναξιοπαθοῦντας, τοὺς ἐνδεεῖς, τοὺς σκλάβους, τοὺς φυλακισμένους καὶ τὰ πτωχὰ κοράσια καὶ τὰς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Μοναστήρια, ἐνθα ἄσβεστος ἐφυλάσσειτο καὶ ἀενάως ἀνεργριπίζετο, κατὰ τοὺς ζοφεροὺς ἐκείνους χρόνους, ἢ φλόξ τοῦ Ἑθνισμοῦ;

* *

Ἦτο καιρὸς νὰ γνωσθῇ ἐν ὄλαις ταῖς λεπτομερείαις ἡ ἐξόχως πατριωτικὴ καὶ πολλαχῶς εὐεργετικὴ δρᾶσις τῶν ὑπερόχων τούτων Ἑπειρωτικῶν φυσιογνωμιῶν. Ἦτο καιρὸς νὰ μάθῃ ἡ νῦν ἐν Ἠπειρῷ γενεὰ καὶ αἱ ἐπερχόμεναι, ἀλλὰ καὶ τὸ Πανελλήνιον ἐν γένει, ὅτι ἡ γόνιμος εἰς εὐεργέτας Ἑπειρωτικὴ Γῆ, πρὸ τοῦ ἐκθρέψῃ τὸν Καπλάνην καὶ τοὺς Ζωσιμάδας, τὸν Ζωγράφον καὶ τὸν Ζάππαν, τὸν Ἀβέρωφ καὶ τὸν Τοσίτσαν, τὸν Ριζάρην καὶ τὸν Γεώργιον Σταύρου καὶ τὸν Δομπόλην καὶ τὸν Χατζῆ-Κώνσταν, εἶχεν ἤδη ἀναδείξει κατὰ τοὺς χαλεποὺς τῆς δουλείας χρόνους, ὅτε ἡ παιδεία τοῦ Γένους ἠδύρισκετο εἰς τὰ σπάργανα, καὶ ἄλλους ἐξίσου μεγάλους καὶ ἐπιφανεῖς εὐεργέτας, τινὲς ἐκ τῶν ὁποίων, ὡς ὁ Ἐπιφάνειος, ὁ Γυιόνμας, οἱ Μαρουτσαῖοι — Λάμπρος καὶ Σίμων — καὶ ὁ Πᾶνος Ἱερομνήμων, παρέμειναν, ὡς καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι, ἄγαμοι, εἰς δ' ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἐπιφάνειος, διατελῶν ἐπὶ εἰκοσαήμερον κληθήρης καὶ προαισθανόμενος — καθὸ οὐδοηκοντούτης — ἀναπόφευκτον τὸν θάνατόν του, καὶ μὴ θέλων προφανῶς νὰ θίξῃ

εὰ δι' ἀγαθοεργούς σκοποὺς διατεθέντα, ἐξεμέτρησεν ἡρόεμα τὸ ζῆν, χωρὶς κἄν γὰ μετακαλέσῃ λατρὸν !!...

* * *

Πλὴν τῆς διαθήκης εἰς τὸ περὶ Ἐπιφανείου Ἡγουμένου κεφάλαιον (Β') παραθέτομεν καὶ 27 ἐπιστολάς ἐκ τοῦ ἰδιωτικοῦ ἀρχείου τῶν «Πραγματευμάτων ἀδελφῶν Ἡγουμένων, Γεωργίου καὶ Ἐπιφανείου», κατὰ τὰ ἔτη 1587-1647, τινὲς ἐκ τῶν ὁποίων καὶ νέας ἀνασύρουσι πτυχὰς ἀπὸ τῶν βαρῶν πέπλον ποὺ σκεπάζει τὴν Ἑπειρωτικὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰς εἰδικὰ Κεφάλαια (Γ', Δ') πραγματευόμεθα λεπτομερῶς τὰ τῆς ἐνάρξεως καὶ λειτουργίας τῶν ἐν Ἰωαννίνοις καὶ Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανείου ἰδρυθεισῶν Σχολῶν, παραθέτοντες πλήρη κατάλογον τῶν κατὰ καιροὺς διδαξάντων, ἐπὶ τῇ βῆσει αὐθεντικῶν πηγῶν, ἀγνώστων μέχρι τοῦδε καὶ αἰτινες ἀγαιροῦν πλείστας ἀνακριβεῖας δημοσιευθείσας κατὰ τὸ πρόσφατον παρελθόν, ὑπὸ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν περὶ τὰς Σχολὰς ταύτας ἀσχοληθέντων.

Εἰς περαιτέρω Κεφάλαιον δημοσιεύομεν διάφορα αὐθεντικὰ ἔγγραφα ἀφορῶντα τὴν ἰδρυσὶν τῆς τοῦ Γυμνάσιου Σχολῆς, ἧς καὶ προσδιορίζεται, κατὰ τὰ πρῶτα τοδλάχιστον ἔτη, ἡ σειρὰ τῶν διδαξάντων, ἐπὶ τῇ βῆσει ἀναμφισβητήτου κώρους στοιχείων. Τοῦτ' αὐτὸ δυνάμεθα γὰ εἰπωμεν καὶ περὶ τῆς Μαρτυριεῖου Σχολῆς εἰς ἣν ἀφιερῶμεν τὸ 10^{ον} Κεφάλαιον, ὅπερ ἐπιχύνει πλήρως φῶς ἐπὶ τῆς σκοτεινῆς — ὡς τὴν χαρακτηρίζει ὁ ἀείμνηστος Σπύρος Δάμπρος — ἱστορίας τῆς.

Καὶ ἀκολουθεῖ, μετὰ τὰς Διαθήκας καὶ τὰς Σχολάς, ἡ δημοσίευσίς (Κεφ. ΙΒ') ἀλληλογραφίας ἐπὶ τῶν κληροδοτημάτων μεταξὺ Ἰωαννίνων καὶ Βενετίας τῶν ἐτῶν 1764-1796, λίαν διαφωτιστικῆς διὰ τὰ τότε πρόσωπα καὶ πράγματα, καὶ μετ' αὐτὴν τρία Κεφάλαια (ΙΓ', ΙΔ', ΙΕ') περιλαμβάνοντα τὰς βαπτίσεις, γάμους καὶ θανάτους τῶν ἐν Βενετία Ἑπειρωτῶν (ἔτη 1644-1859) καὶ περαιτέρω τὰ Κεφάλαια ΙΣΤ', ΙΖ', ΙΗ' περιέχουν ἀντίγραφα μητρώων (ἔτη 1550-1820) τῶν Ἑπειρωτῶν ἀδελφῶν τῆς «Σκόλας» τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τῆς διαχειριζομένης τὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος, καὶ δὲ Κατάλογον τῶν χρηματισάντων Προσόδων καὶ τῶν Ἰερωμένων ἐν Βενετία Ἑπειρωτῶν.

Τὸ προτελευταῖον Κεφάλαιον περιλαμβάνει τὰς περιλήψεις 131 λίαν

3) Τοῦτον καθὼς ἀποκαλεῖ «μοναχὸν» Παῖσιος ὁ μικρὸς ἐν τῷ περὶ Ἰωαννίνων «Ἐπαίνῳ» (δρα «Ἡπ. Χρον.» Γ' σελ. 102), ὃν ἔγραψε 40 μόλις ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπιφανείου. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀναμφισβήτως ἐφαρμόζεται τὸ τοῦ Θουκυδίδου (I, 20) «τὰ μὲν οὖν παλαιὰ τοιαῦτα ἡδρον, χαλεπὰ δὲ παντὶ ἐξῆς τεκμηρίῳ πιστεῦσαι. Οἱ γὰρ ἄνθρωποι, τὰς ἀκοὰς τῶν προγεννημένων καὶ ἦν ἐπιχώρια σφίσιν ἢ, ὁμοίως ἀδασανίστως παρ' ἀλλήλων δέχονται».

ἐνδιαφερουσῶν, ἐξ Ἰωαννίνων καὶ ἄλλων πόλεων, ἐμπορικῶν ἐπιστολῶν πρὸς τὸ ἐν Βενετία Κατάστημα τῶν Ἰωαννιτῶν Κωνσταντίνου Σελέκη καὶ Λάμπρου Σάρου (ἔτη 1728-1730) τὸ εἰκοστὸν περιέχει ἔγγραφά τινα σχετιζόμενα μὲ τὴν ἐνετοκρατηθεῖσαν ἄλλοτε Πρέβεζαν καὶ τὸ 21^{ον} τέλος Κεφάλαιον ἀποτελεῖ συμπλήρωμα τῆς περὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Γλυκῶν ἡμετέρας μονογραφίας.

Μὴ ἀνευρόντες προσωπογραφίας τῶν μεγάλων εὐεργετῶν, ἐθεωρήσαμεν σκόπιμον νὰ παραθέσωμεν πανομοιότυπα τῶν ὑπογραφῶν ἐνίων ἐξ αὐτῶν, ἦτοι τῶν Ἐπιφανείου Ἑγουμένου, Μάνου Γυιόγμα, Πάνου Ἰερομνήμονος, Νικολάου Καραγιάννη καὶ Παναγιώτου Χατζηγιάννου, ἔτι δὲ τῶν μεγάλων διδασκάλων Μεθοδίου Ἀνθρακίτου, Γεωργίου Σουγδουρή καὶ Μιχαὴλ Μήτρου⁴, ὡς καὶ τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Μακαρίου καὶ τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1794 προϋχόντων καὶ, τέλος, ἐν φωτιοτυπία, τὰ, καὶ νῦν ὑφιστάμενα ἐν Βενετία, παλάτια τῶν Μαρουτζαίων καὶ Καραγιανναίων.

* *

Θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ἀναφέρωμεν τὰς δαπάνας καὶ τοὺς κόπους εἰς οὗς ὑπεβλήθημεν ἵνα συλλέξωμεν, κατατάξωμεν, ἐπεξεργασθῶμεν καὶ ὑπομνηματίσωμεν τὸ πολῦτιμον τοῦτο ἀνέκδοτον ὑλικόν. Μόνον ὅσοι ἡσχολήθησαν μὲ ἱστοριοδιφικὰς μελέτας εἶνε εἰς θέσειν νὰ ἐκτιμήσουν τὸ συντελεσθὲν ἔργον, διὰ τὴν εὐόδωσιν τοῦ ὁποίου καὶ εἰς εἰδικὴν ἐνεκύψαμεν μελέτην τῆς παλαιογραφίας, ἀνευ τῆς γνώσεως τῆς ὁποίας καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἀπόδοσις καὶ ἐρμηνεῖα τῶν παλαιῶν κειμένων καὶ χειρογράφων.

Ὁμολογοῦμεν εὐκρινῶς ὅτι ἀνελάβομεν νὰ διεκπεραιώσωμεν ἔργον ὑπερβαῖνον τὰς ἀσθενεῖς ἡμῶν δυνάμεις. Εἴμεθα οὐδὲν ἥτιον ἱκανοποιημένοι, διότι, μετὰ διειρητὴν ἐπίμονον ἐνδελεχῆ προσπάθειαν, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος καὶ ἔτι πλέον, διότι πεποιθήσαμεν ὅτι προσφέρομεν μικράν τινα ὑπηρεσίαν εἰς τὴν προσφιλεῖ ἡμῶν πατρίδα, τὴν ὄντως εὐαγγέλιον Ἑπειρον.

Χάριτας, τέλος, ὁμολογοῦμεν καὶ εἰς τὸν κλεινὸν Ἱεράρχην, τὸν πολυεδρικόν, τὸν δημιουργικόν, τὸν ἀκαταπόνητον, τὸν λαοφιλεῖ Μητροπολίτην Ἰωαννίνων Κύριον Κύριον Σπυρίδωνα, τὸν καὶ ἰδρυτὴν τοῦ ἀθανάτου τοῦτου Ἑπειρωτικοῦ πνευματικοῦ Στίβου,— ἔνθα ἀπὸ δεκαετίας ἀμυλλῶνται οἱ ἀριστεῖς λόγοι Ἑπειρῶται, Πανέλληνες καὶ ξένοι φιλέλληνες, εἰς τὴν διερεῦνησιν τῆς σκοτεινῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης ἐλληνικῆς χώρας— τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν», λέγομεν, ἀπὸ τῶν σιηλῶν τῶν ὁποίων εἶδον τὸ φῶς ἢ τε ἡμετέρα μονογραφία περὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Γλυκῶν ἤδη δὲ καὶ τὸ ἐναπολειφθὲν Ἑπειρωτικὸν Ἀρχεῖον.

⁴ Ἐγγραφον ἐν Βενετία τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1936.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ

4) Τοῦ μετέπειτα Μαλειῖου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, τοῦ Γεωγράφου.